

ARTYKUŁY POPULARNONAUKOWE

STEFAN FRIEDRICH, JANINA JASNOWSKA

*Katedra Botaniki, Akademia Rolnicza,
71-434 Szczecin, ul. Słowackiego 17
e-mail: sfriedrich@agro.ar.szczecin.pl*

Próba rozwiązania problemu ochrony gatunkowej roślin na prywatnych użytkach rolniczych na przykładzie Bagien Rozwarowskich (Pomorze Zachodnie)

Bagna Rozwarowskie położone przy Cichej Zatoce Zalewu Kamieńskiego w powiecie Kamień Pomorski (województwo Zachodniopomorskie) są miejscem występowania woskownicy europejskiej *Myrica gale* – gatunku podlegającego ochronie ścisłej. Są to prywatne grunty trzech gospodarzy prowadzących działalność rolniczą, polegającą między innymi na uprawie i eksploatacji trzciny. Coroczne koszenie trzciny, w łanach której występują krzewy woskownicy, powoduje stałe uszkodzenie tej prawnie chronionej rośliny. Od kilku lat narastał konflikt wokół zagrożenia jak i konieczności ochrony tego cennego stanowiska woskownicy, które w związku z prowadzeniem na Bagnach Rozwarowskich gospodarki rolnej, zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody, jest wyłączone spod ochrony ścisłej.

Sprawą tą zajęliśmy się jako członkowie Wojewódzkiej Komisji Ochrony Przyrody przy Wojewodzie Zachodniopomorskim. Trzeba dodać, że od lat interesowaliśmy się ochroną woskownicy jako współpracownicy profesora Mieczysława Jasnowskiego, który prowadząc badania na torfowiskach Pomorza Szczecińskiego zarejestrował i opisał kilka

naście stanowisk tego gatunku w tym stanowisko, o którym tu mowa (J a s n o w s k i 1962). W tamtych latach poświęcono woskownicy europejskiej szereg publikacji (J a s n o w s k i 1961, J a s n o w s k a 1968a, b, 1970). Na podstawie tych opracowań, dla ochrony woskownicy europejskiej na Ziemi Szczecińskiej, w 1975 r. został utworzony rezerwat „Czarnocin”, a w latach późniejszych – Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Wiejkowski Las”.

Obszar Bagien Rozwarowskich jest zamieszczony w projekcie optymalnej sieci rezerwatów w województwie szczecińskim (J a s n o w s k i 1975, 1978) jako rezerwat pod nazwą „Cicha Zatoka”. Proponowany był duży obiekt mający chronić różną zbiorowiska roślinne występujące wówczas na tym terenie, nie tylko zarośli woskownicy ale także bardzo rzadkie zbiorowiska solniskowe. Były to zespoły *Triglochino-Glaucetum maritimae* i *Oenanthe lachenalii-Juncetum maritimi*, w których występowały takie wymierające dziś gatunki, jak: jarnik solankowy *Samolus valerandi*, kropidło Lachenala *Oenanthe lachenalii*, mlecznik nadmorski *Glaux maritima*, pęczyna błotna *Apium repens* oraz inne gatunki solniskowe. Jednakże ówczesne starania nie doprowadziły do powołania rezerwatu.

Ponowne badania na tym terenie prowadził w ostatnim dziesięcioleciu zespół profesorów Mariana Ciaciury oraz Adama i Marii Zajęc (1993). Autorzy, na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w województwie zachodniopomorskim, opracowali w 1992 r. dokumentację projektowanego rezerwatu przyrody pod nazwą Rozwarowo. W tym jednak czasie cały teren był już użytkowany przez gospodarzy w ramach dzierżawy a następnie jako ich własność prywatna.

Prof. M. Ciaciura apelował o ochronę stanowisk woskownicy na Bagnach Rozwarowskich na łamach „Chrońmy Przyrodę Ojczystą” (Ciaciura, Stępień 1998). Utworzenie rezerwatu nie było jednak możliwe wobec sprzeciwu właścicieli. Wykupienie tego bardzo rozległego obszaru również okazało się niewykonalne ze względu na ograniczone środki finansowe przeznaczone na cele ochrony przyrody.

Sygnalizowanie przez profesora M. Ciaciurę zagrożenia woskownicy na Bagnach Rozwarowskich spowodowało podjęcie określonych działań. Wojewódzki Konserwator Przyrody przeprowadził rozprawę administracyjną wobec właścicieli gruntów w związku z niszczeniem przez nich rośliny podlegającej ochronie gatunkowej. Przywołał przepisy doty-

czące gatunków chronionych, podkreślając jednocześnie szczególną wartość tego gatunku, występującego tylko w wąskim pasie wzdłuż brzegu Bałtyku. Zapoznał ich również z wyglądem rośliny na rysunkach i okazach. Zaproponował podjęcie pewnych współdziałań na rzecz ochrony gatunku.

Do sprawy włączyła się ponadto Wojewódzka Komisja Ochrony Przyrody. W 2000 r. przedstawiciele WKOP, w porozumieniu i w obecności właścicieli, przeprowadzili dwukrotnie lustrację stanowisk woskownicy na Bagnach Rozwarowskich. Lustracje pozwoliły ocenić stan woskownicy zarówno w strefie koszenia trzciny jak i w strefie nieużytkowanej.

Na brzegu lasu olszowego i nad dołami po eksploatacji torfu, z otwartym lustrem wody, stan krzewów uznano za stosunkowo dobry – osiągają wysokość ponad 80 cm, a zamierają tylko nieliczne gałęzie. Natomiast w miejscach koszenia trzciny woskownica jest zagrożona w sposób oczywisty. Młode, jednoroczne pędy, które w sezonie wegetacyjnym rosną intensywnie jako pędy odrosłowe, są zimą w czasie żniw trzciny ścinane na wysokości około 30 cm nad powierzchnią podłoża. W wyniku koszenia krzewy charakteryzują się zmienionym pokrojem – pędy, w dole krótkie i zgrubiałe, rozgałęziają się w miejscach cięcia i przyjmują kształt miotłasty. Stałe koszenie może prowadzić do postępującego osłabiania żywotności krzewów.

Obejrzano także powierzchnie dość zwartych zarośli woskownicy w trzcinowisku, gdzie zaprzestano koszenia trzciny od 2–3 lat. Woskownica ma tu pokrój wskazujący na dawniejsze cięcie pędów, ale można spodziewać się, że nie koszona, będzie się stopniowo odradzać.

Lustrację przeprowadzono również w miejscach występowania woskownicy na rozległym terenie z mniejszym udziałem trzciny, gdzie dominuje trzęślica modra *Molinia caerulea*, której wysokie kępy gęsto pokrywają podmokłą, a często zalaną powierzchnię złoża torfu przejściowego. Trzcina nie jest tu koszona. Krzewy woskownicy są różnej kondycji; w niektórych skupieniach sporo pędów zamiera – zależnie od charakteru fitocenozy martwe pędy stanowią od 10 nawet do 50%. W ostatnich latach kilkakrotnie przeszedł tędy pożar spowodowany przez ludzi. Gałązki są też zgryzane przez zwierzynę płową, głównie jelenie. Można sądzić, że niekorzystnie działa na woskownicę również wysoki poziom wody ograniczający aerację siedliska.

Na całym lustrowanym terenie woda przez długie okresy znajduje się na poziomie 0,0 do +10 cm i wyższym, co jest powodowane „cofkami” wody napędzanej przez wiatr z Cichej Zatoki Zalewu Kamieńskiego. Tłoczona siłą wiatru woda szybko zalewa cały obszar Bagien Rozwarowskich, natomiast odpływa grawitacyjnie znacznie wolniej. Aby usprawnić odpływ nadmiaru wód, właściciele czyszczą rowy i kanały, stosownie do poleceń Wojewódzkiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych, który zarządza budową i konserwacją kanałów na tym terenie. Wprowadzają także stopniowo dodatkową własną sieć rowów, by zapobiegać długotrwałemu stagnowaniu wody i regulować jej poziom, gdyż przecięte suche łodygi trzciny nie mogą być zatapiane, powoduje to bowiem zamieranie kłączy. Poprawione w ten sposób warunki wodne powinny sprzyjać rozwojowi tak trzciny, jak i woskownicy.

Z pozycji naukowej uznano za celowe przeprowadzenie systematycznych badań na wybranych trwałych powierzchniach z woskownicą, by prześledzić, jak zmienia się w ciągu roku poziom wody, kiedy następuje zasychanie gałęzi, w których siedliskach woskownica rozwija się najlepiej, jaka jest rola zwierzyny w niszczeniu krzewów itd. Należy również przeprowadzić badania porównawcze skutków koszenia rocznego i co drugi rok, biorąc pod uwagę ewentualne przemienne koszenie trzciny co dwa lata.

Na sugestię przedstawicieli WKOP, właściciele wyrazili gotowość zabezpieczenia większych skupisk woskownicy na swoich gruntach. Oświadczyli jednak zdecydowanie, że nie mogą zgodzić się na przeznaczenie użytkowanych przez siebie terenów na rezerwat przyrody.

W listopadzie 2000 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli WKOP z właścicielami gruntów w Zachodniopomorskim Urzędzie Wojewódzkim, z udziałem Dyrektora Wydziału Ochrony Środowiska i Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody. Po omówieniu wniosków płynących z lustracji oraz po wszechstronnej dyskusji, prywatni właściciele gruntów: pp. Ryszard Piątkowski, Waclaw Radny i Alfred Smolczyński zobowiązali się wyłączyć z użytkowania kośnego, bez odszkodowania, wybrane powierzchnie na swoich trzcinowiskach dla zabezpieczenia większych skupień zarośli woskownicy. Natomiast w miejscach, gdzie woskownica występuje w rozproszeniu, trzcina będzie koszona, przy czym gospodarze są skłonni przyjąć dwuletni cykl eksploatacji tych powierzchni, jeżeli badania wykażą, że jest to wariant

dla woskownicy korzystniejszy. Takie zobowiązanie może mieć istotne znaczenie dla chronienia woskownicy na tym stanowisku.

To polubowne załatwienie sprawy zostało zaakceptowane na plenarnym posiedzeniu Wojewódzkiej Komisji Ochrony Przyrody w grudniu 2000 r. a informacja przekazana do Ministerstwa Środowiska.

Kolejną lustrację powierzchni z woskownicą przeprowadzono po zakończeniu żniw trzciny, w kwietniu 2001 r. z udziałem przedstawicieli władz Kamienia Pomorskiego, odpowiedzialnych za ochronę przyrody na terenie powiatu. W terenie stwierdzono, że wyznaczone partie trzcinowisk nie były koszone a woskownica występuje na nich w dużych skupieniach. Podtrzymano wnioski o podjęcie badań nad warunkami siedliskowymi i procesami rozwojowymi woskownicy w tym terenie, by uzyskać wskazówki, co do metod jej ochrony. Wyniki będą miały zastosowanie praktyczne, wzbogacą również wiedzę o autekologii gatunku.

Przyjęte i realizowane porozumienie z właścicielami gruntów ma istotne znaczenie dla utrzymania cennego stanowiska woskownicy na obszarze, który w przyszłości, jeśli Polska znajdzie się w Unii Europejskiej, może zostać w całości wykupiony i przeznaczony pod ochronę rezerwatową. Byłoby to uzasadnione nie tylko względami florystycznymi, ale także ornitologicznymi, nie przedstawionymi w tym artykule.

SUMMARY

An attempt at the solution of the problem of plant species protection in private agricultural estates on the example of the Rozwarowskie Marshlands (Western Pomerania)

Sweetgale *Myrica gale*, protected by law in Poland, occurs in the private area of the Rozwarowskie Marshlands. The agricultural activity conducted there concerns cultivation and exploitation of reed, which threatens the population of *Myrica gale*. However, in this case, the *Decree on plant species protection* repeals the right to intervention. The establishment of nature reserve is also impossible because of the owners' opposition, as well as for lack of funds.

An attempt at protection of *Myrica gale* was made in consequence of a compromise agreement with the owners. They approached the problem with understanding, when they knew the arguments concerning the protection of this valuable station. The owners committed themselves to keep out of mowing, without compensation, some chosen areas, to protect bigger clusters of sweetgale. As concerns places where *Myrica gale* is dispersed, the farmers agreed to a 2 or 3 year-exploitation cycle, in order that shrubs could get stronger.

Moreover, there is a need of systematic researches concerning local habitat conditions and population dynamic of *Myrica gale*, including comparison between effects of mowing every year and every two years. The results will have application value; it will enlarge the knowledge concerning autecology of the species.

PIŚMIENNICTWO

Ciaciura M., Stępień E. 1998. O ochronę stanowisk woskownicy europejskiej *Myrica gale* L. na Bagnach Rozwarowskich. Chrońmy Przyr. Ojcz. 54, 4: 14-20.

Ciaciura M., Zając M., Zając A. 1992. Dokumentacja podstawowa rezerwatu przyrody „Rozwarowo”. Urz. Woj. w Szczecinie.

Ciaciura M., Zając M., Zając A. 1993. Flora roślin naczyniowych gminy Kamień Pomorski (woj. szczecińskie). Urz. Woj. w Szczecinie.

Jasnowska J. 1968a. Studia nad wiekiem zarośli woskownicy w Lasach Czarnocińskich. W: Wpływ zaburzeń warunków wodnych na roślinność torfowiskową w Lasach Czarnocińskich. WSR w Szczecinie, Rozprawy 7: 54-61.

Jasnowska J. 1968b. Morfogeneza i metoda określania wieku krzewów woskownicy europejskiej *Myrica gale*. Zesz. Nauk. WSR Szczecin, 28: 54-77.

Jasnowska J. 1970. Dokumentacja przyrodnicza rezerwatu Czarnocin z woskownicą europejską. WRN Szczecin.

Jasnowski M. 1961. Zarośla woskownicy europejskiej (*Myrica gale* L.) w basenie torfowym nad Zalewem Szczecińskim. Przyr. Pol. Zach. 5, 1-4: 9-23.

Jasnowski M. 1962. Budowa i roślinność torfowisk Pomorza Szczecińskiego. Szcz. Tow. Nauk. Wyd. Nauk Przyr. i Rol. Szczecin 10: 1-340.

Jasnowski M. 1975. Projekt właściwej sieci rezerwatów. W: Wartości przyrodnicze Ziemi Szczecińskiej. Wyd. LOP, Szczecin.

Jasnowski M. 1978. Projektowane rezerwaty przyrody w województwie szczecińskim. WKOP, Szczecin.